

ԱՐՎԵՍՏԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԱՐՄԵՆ ՎՈՎԵՍՅԱՆ

ԳԱՌՋՈՒՆ ԻՐ ԱՐՎԵՍՏԻ ՄԱՍԻՆ

Ինչպես մի շարք նկարիչներ, Գառզուն նույնպես ուրույն կարծիք ունի իր արվեստի վերաբերյալ: Վկայակոչելով մի քանի արվեստաբանների ու լրագրողների հետ ունեցած նրա զրույցներից հատվածներ, որոնք հրատարակվել են մասնաւոր, փորձենք ներկայացնել նկարչի մտեցումն իր իսկ ստեղծագործության հանդեպ:

- Իմ հետապնդած ճանախան, եթե լավ մտածենք, ինձի չափազանց պարզ կերևի: Ես հաճախ կգարմանամ, երբ կհարցնեն, թե ինչու այս կերպ կնկարեմ. և ոչ՝ ուրիշ: Կըսեմ՝ ատիկա բարդ բան մը չէ: Պարզապես դեմ առ դեմ մտած եմ բնության առջև, կուզեմ հասկանալ այն, մտնել մեջը ու զգացածս հանձնել թղթին, կտավին: Երբ օրինակի համար, Արարատը կնկարեմ, անոր հետ է, որ կջանամ ուղղակի հաղորդակցվիլ: Ինչպես, երբ տաճարի մեջ, Աստծո հետ կխոսիս, քահանայի պետքը չունիս: Բնությունը ինչ հույզ որ ինձի կուտա, ան ալ կհանձնեմ նկարին՝ ռեալիստ կերպով: Միակ միջոցը այդ հույզը անխառն զգալու՝ հոգով կույսի պես մաքուր ըլլալն է: Կարծես թե առաջին մարդն եմ և աշխարհն առաջին անգամ կզգեմ. և այնքան պիտի զգեմ, մինչև Արարատը ելնեմ, նույնանամ հետը, հասկանամ բնությունը հրաշքը: Նկարելուց առաջ ես չեմ մտածեր, թե ահապասիկ այսօր այս կերպ պիտի նկարեմ: Նկարն կըլլա, չըլլար հարցը ինձ չեմ տար: Որովհետև գիտեմ, թե ծառը ինչպես որ կա բնության մեջ, բուն մեմոռնությամբ անկարելի է նկարել: Արտաքին երևույթը տակավին ծառը չէ, ծառի դիմակն է: Ուրեմն, եթե իրավ նկարիչ ես, ծառը պիտի զգաս և քո ծառը նկարես¹:

Գառզուն այստեղ արտահայտում է հետևյալ միտքը. «...Բնությունը ինչ հույզ որ ինձի, կուտա, ան ալ կհանձնեմ նկարին՝ ռեալիստ կերպով»:

Այստեղ ռեալիստ բառը օգտագործվում է՝ նկատի ունենալով ստեղծագործության մեջ ոչ թե արտաքին աշխարհի սոսկ ֆիզիկական մեմոռնություն, այլ նրա իրական իմաստի, էության արտահայտում... որը հաստատվում է հաջորդող խոսքերով:

- Արվեստը կրկնություն չի սիրեր: Հեղափոխություն կսիրե՞:

- Ժամանակակից ուղղություններից ոչ մեկին չեմ պատկանում: Նկարչությունը այժմ շատերի մոտ առևտրական գործարքի է վերածվել. դա վիրավորական է արվեստագետի համար: Ոմանք մոտ ձևը ինքնանպատակ է, ուրիշների մոտ էլ բովանդակություն է մերկ, զուրկ արտահայտչական գեղեցիկ ձևերից³:

¹ Արծվին Գրիգորյան, Էմանվել Մանուկյան, Գառզուն «Հայկական ուսուցող», «Սովետական արվեստ», թիվ 1, 1967 թ.:

² Նույն տեղում:

³ Մելինե Մանուկյան, Գառզուն...նա ինքը՝ Գառնիկ Զուլումյան, «Սովետական արվեստ», թիվ 7, 1961 թ.:

Գաղզուի այս խոսքերը ցույց են տալիս, որ մա չմամանակելով ժամանակակից արվեստի ուղղություններին, գտնում է իր ասելիքը՝ մոր լույսի տակ դիտելով մարդ և աշխարհի հարաբերությունները դեմ առ դեմ, այս կերպ արտահայտելով աշխարհի բուն էությունը արվեստում:

- Ոչ մեկ մամանկումով չի կրճա ստեղծել արվեստի գործ, ոչ միայն մկարչի, այլ և բնության մամանկումը, որը ֆամտաստիկորեն հարուստ, հագեցած է կերպարներով: Ընդմարիտ մորարարության ակունքներն արվեստի մեջ չեն: Ամոնք կուգան բնութենե, բնորդե: Արարատը պատկերելու համար մկարիչը պետք է մոռանա կերպարվեստին մեջ գոյություն ունեցող «Արարատներու» բոլոր պատկերումները, պետք է կրճա ի հայտ բերել այն գաղտնիքը, որ ամիջակամորեն կպարունակե Արարատը, և եթե ամ կրճա դրան գումարել մակ իր զգացումները, և եթե ինքը տաղանդավոր մկարիչ է՝ կծմվե արվեստի ստեղծագործություն: Ան կըլլա իր մախորդներին չմամկող Արարատ, ոչ բնօրինակի պատճեմահանումը, այլ մրա կերպարի հաղորդումը մկարչի հոգու միջոցով: Ան կըլլա գործ մը, ուր կմիախառնվեն մկարիչ և բնորդ մեկ ամբողջության մեջ՝ առանց որևէ միջնորդի: Չէ որ բնությունը երբեք չի ծմե միատիպ առարկաներ, միատիպ զգացողություններ: Ջարմամալի է, թե ինչպե՞ս որոշ մկարիչներ ձգտեն մամ ըլլալ ինչ-որ մեկին: Հավանաբար մարդու թույությունը հենց այն է, որ մա կձգտե իր մտապաշարով անել այն, ինչի դեմ կապտամբե բնությունը: - Ինձի առավել մոտ են դասականները: Ժամանակակից մկարիչներն իրենց կհակադրեն բնությանը»:

Գաղզուի այս խոսքերը ուղղված են ոչ թե ազատ ստեղծագործող մկարչության դեմ, այլ՝ հորինված, իրեն չարդարացնող, այնպես կոչված՝ կեղծ, մտացածին մորարարության մկարչության:

Ժարունակելով ասում է.

- Անցյալի վարպետները մշտապես կխորհրդակցեն բնության հետ և խորապես սովորելով բնությունն, թափանցելով անոր մեջ՝ կստեղծեն աստվածային, պայմանական արվեստ, երբեք չպատճեմահանելով բնությունը⁴:

Այս միտքը պարզում է, որ արվեստը չի հորինվում ինչ-որ մորարարության համար, այլ այն արտահայտում է մկարչի մերաշխարհը, բնության, աշխարհի հանդեպ ունեցած իր վերաբերմունքը:

- Ես հաստատ համոզված եմ, որ բնությունից հեռանալով, մենք հեռանում ենք ճշմարտությունից: Գոյություն ունի տարբերություն ոգու և մոլորի միջև...

- Ես ակադեմիական ոճի մկարիչ եմ. և շատ հմարավոր է, որ սկզբնական շրջանում շատերն ինձ հնացած, ուշացած էին համարում: Բայց ես ձեռքս մատիտ չէի առել մարդկանց շլացնելու համար: Միշտ կրկնում եմ, որ ժամանակակից շատ մկարիչների ողբերգությունը ստեղծվածներին հավասարվել ուզելու ահավոր հավակնության մեջ է: Ուղղակի ես ունեմ իմ ասելիքը ու պիտի ասեմ իմ ձևով: Կարևորը սեփական «ես»-ին չդավաճանելը, մերքին ձայնին միշտ հավատարիմ մնալն է⁵:

⁴ Հ. Իգիթյան, Հայկական հողի մասնիկը, «Հայրենիքի ձայն», 7.12.1983 թ.:

⁵ Գրիգոր Զանկյան, Կարևորը մերքին ձայնին հավատարիմ մնալն է, «Գարուն», թիվ 2, 1985 թ.:

Գաղզուն խոսելով իր արվեստում մեծ տեղ գտած «Ապոկալիպսիս» թեմայի մասին, ասում է.

- Այո, 1957 թ. նոյեմբերին «Ապոկալիպսիս»-ի հիսուն կտավներ ցուցադրեցի: «Ապոկալիպսիս»-ում իմ մտքերն են արտահայտել մեր դարի մասին...

Հիանում եմ ժամանակի խոշոր գյուտերով, սակայն դրանք ինձ վախեցնում են: Մեկի ձեռքին դրանք երջանկություն կապետեն, մեկ ուրիշի ձեռքին՝ կործանում: Եվ հետո շուրջս շատ տառապողներ են տեսնում և քիչ երջանիկներ⁶: - Հակառակ իմ ցանկությանս, ինձի համառորեն կհետապնդեն ամայացած հողի պատկերներ: Անոնք երևակայության կամ ձևաոճական ակամա արտահայտություններ չեն, ես ճշգրտորեն կհաղորդեմ այն ամենը, ինչ կտեսնեմ և կզգամ:

Այստեղ կարելի է նշել, որ մկարիչը ոչ թե պայքարել է ընդդեմ պատերազմի կարգախոսային ձևերով, ինչպես նշում են որոշ արվեստաբաններ, այլ տվյալ պատերազմը նա ընկալում է որպես կյանքի դաժան անբաժանելի մասը, կյանքի լավատեսական իրադարձությունների հետ միասին: Այդ իսկ պատճառով մրա մկարներում հաճախ հանդիպող լքված դաշտ, գյուղատնտեսական գործիքներ, կործանված փլատակներ, հրանոթներ պատկերները, շերտ առ շերտ հավաքվելով իրար վրա, ստեղծում են պատկերացում կյանքի ընդհանուր էության մասին:

- Եվ իրականում կտեսնեմ ու կզգամ այն ամենը, ինչով լեցուն է իմ ստեղծագործությունը, դաշտում լքված գյուղ, գործիքներ, հրանոթից կործանված փլատակներ: Կերևա, այդ ամենը իմ մանկությանս ու պատանեկությանս հիշողություններն են, պատերազմի ու զաղթի հիշողությունները⁷:

- Ինձ համար վերդենը Հիրոսիմայի մայակարապետն է, վերդենի ճակատամարտի ժամանակ ես ընդամենը տասը տարեկան էի, սակայն մտքիցս չեն հեռանում ամայացած հողի պատկերները: Ես հաճախ եմ վախ զգում մարդկության ապագայի համար: Երևակայությունս զծագրում է կործանված քաղաքներ, անապատի վերածված մեր մոլորակը: Իմ մկարները մարդկանց զգուշացնում են ամենասարսափելիի մասին, որ կարող է բաժին հասնել՝ միջուկային աղետի մասին: Իմ ապրած երկար կյանքի ընթացքում ինձ վիճակվել է երկու անգամ Համաշխարհային պատերազմներ տեսնել, իսկ թե մեկն էլ լինի՝ դա մարդկության վերջն է նշանակելու⁸:

Բայց պետք է չմոռանալ, որ մկարիչն այդ հոռետեսական ընկալման կողքին ստեղծում է նաև «Երկրային դրախտ» մկարաշարը, որի վերաբերյալ ասում է.

- «Ապոկալիպսիս»-ից հետո ես «Երկրային դրախտ» թեմայով մկարների ցուցահանդես կազմակերպեցի: Ցույց տալով, որ հավատարիմ եմ մարդուն, որ լավատես եմ ու համոզված, թե կյանքի վերափոխումը մարդկանց ձեռքում է⁹:

⁶ Մելիքեն Մանուշյան, Գաղզու... նա ինքը՝ Գառնիկ Զուլումյան, «Սովետական արվեստ», թիվ 7, 1961 թ.:

⁷ Հ. Իգիթյան, Հավերժության դրոշմով, «Հայրենիքի ձայն», 27.06.1984 թ.:

⁸ Յուրի Կովալենկո, Գաղզուի արվեստանոցում, «Հայրենիքի ձայն», 22.10.1986 թ.:

⁹ Մելիքեն Մանուշյան, Գաղզու... նա ինքը, Գառնիկ Զուլումյան, «Սովետական արվեստ», թիվ 7, 1961 թ.:

- Ինչքան էլ որ դեպի երկինք խոյանան հրթիռները և մոլեզվեն չար ուժերը, հաղթանակելու է քարին, որովհետև տեսեք, հրակարմիր է հորիզոնը և մոտ է խաղաղ արևածագը¹⁰:

Բեմակարգչական արվեստի մեջ մեծ հաջողությունների հասած Ակարիչը դեկորացիաների մասին ասում է.

- Բեմ գորդարելը, հաճելի գույներ գտնելը կարծես թե գործի պրիմիտիվ երևույթը ըլլալու է: Ձևավորումը միայն աչքի համար չէ: Պարադոքս մը ըսեմ. դեկորացիան դեկորատիվ չի պիտի ըլլա: Ան շլացնելու չէ: Ակրեցնելու է: Դեկորացիան դրամատիկ պիտի ըլլա¹¹:

Գառզում առանձնակի մոտեցում ունի գրքի Ակարազարդմանը, որի մասին ասում է.

- Իմ կարծիքով, Ակարազարդումը գրքի բովանդակությանը ոչինչ չի ավելացնում: Գիրքը Ակարազարդել, նշանակում է ստեղծագործությանը նայել Ակարչի աչքերով: Իսկ դա այլ նայվածք է, ճիշտը՝ իրականը գրողին: Այդպես է նաև թարգմանության ժամանակ: Ուրեմն՝ ձևավորումը տալիս է միայն Ակարչի զգացումը, ընկալումը, սակայն ոչնչով չի հարըստացնում գրքի բովանդակությունը: Նկարվածը կոնկրետություն է, գրվածքը՝ երևակայություն, և պարտադիր չէ, որ ամեն ընթերցող գրողին ընկալի Ակարչի աչքերով: Ուրիշ են հմտտիպ գրքերի Ակարազարդումները: Դրանք իսկական գլուխգործոցներ են, որովհետև այդ գրքերում գրերն ու Ակարը միասնական են, ամբողջական¹²:

Գառզում գտնում է, որ գիրքը Ակարազարդել Աերկայացված գործողությունների թեմաներով, նշանակում է կրկնել գրված պոեմները, միճդեռ, ըստ նրա, Ակարազարդումը պետք է արտահայտի շարադրանքի էությունն ու աշխարհը:

Նկարչի ստեղծագործությունների մեծ մասը կազմում են փորագրանկարները, որոնց մասին նա գրում է.

- Հիտոգրաֆիան դարձել է իմ իսկական կիրքը, ինձ հաճույք է պատճառում քարի վրա իմպրովիզներ անել և մինչև վերջին գիծը մշակել, հղկել¹³:

Իսկ իր արվեստի տարբեր փուլերում օգտագործած գույների մասին ասում է.

- Իմ գործերում մեջ տիրապետող գույներ եղած են: Սկիզբը սևն էր, կերեր այդ շրջանի իր գործերեն կնոջ դիմանկարը, - ապա կանաչի անցա, գորշ կապույտին, կապույտ կանաչին անցնելու առաջ: Հիմա նարնջագույնն ալ կգործածեմ:

Ինչ վերաբերում է ժամանակակից արվեստի մասին Գառզուի արտահայտած կարծիքին, այն յուրօրինակ է և ինքնատիպ:

- Տարօրինակ վիճակ մը կապրի համաշխարհային Ակարչությունը: Վերջին հիսուն տարիներում այնքան ընդլայնված են անոր սահմանները, որ այլևս Ակարչական իր բնույթն դուրս ելած է ան:

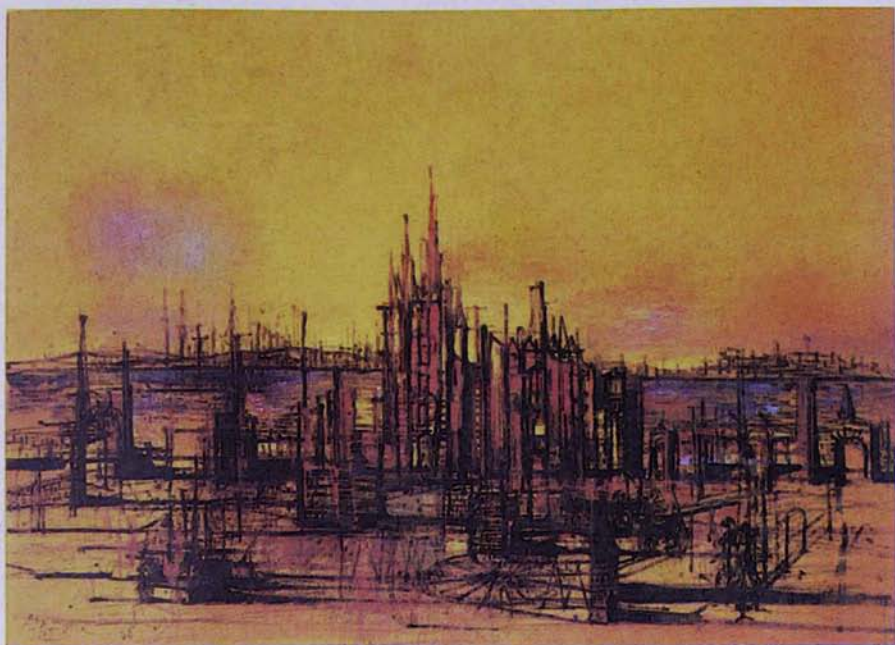
Նկարչության մասին մեր այսօրվա ըմբռնումը կրճա փոխվիլ քաղցրակրթության զարգացման զուգընթաց: Բայց կարևոր է հաստատել, որ Ակարիչը չի կրճար ծառայել դոգմա-

¹⁰ Ծ. Վարսյան, Աշխարհաճոյակ Ակարիչը, «Գրական թերթ», թիվ 11, 14. 10.1966 թ.:

¹¹ Արծիվիմ Գրիգորյան, Էմանվել Մանուկյան, Գառզու, հայկական ռասսոդիա, «Սովետական արվեստ», թիվ 1, 1967 թ.:

¹² «Գրքերի աշխարհ», «Գառզում Հայաստանում», «Ես սիրում եմ հայոց գրերը...», թիվ 7, 1984 թ.:

¹³ Վ. Վարդանյան, «Սովետական Հայաստան», թիվ 4, 1983 թ.:

ՄՊՈԿԱՆԻՄՈՒՄ ՇԱՐՔԻՑ
1956 թ., ԿՏԱԿ (ՅՈՒՐԱՆԵՐԿ)

ՎԵՆԵՏԻԿ, ԴՈԺԱՆԱ
1977 թ., ԹՈՒՐՈ (ԶՐԱՆԵՐԿ)

Ի ԲԻՇԱՏԱԿ ՆԿԱՐԻՉ ՄԻԼԼԵԻ
1976 թ., ԿՏԱԿ (ՅՈՒՂԱՆԵՐԿ)

ՆԱԿԱՅԱՆԳԻՍ
1959 թ., ԿԻՍՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ (ԼԻՏՈԳՐԱՖԻԱ)

ներու, նկարիչը կծառայէ իր ներքին ձայնին: Թե՛ն երբ շատ է ազատությունը, այդտեղ ազատությունը կաշկանդված կըլլա: Այդպիսով կրնանք քանդել մեր պաշտածը, և այդ արդյունքը կըլլա անիշխանական վիճակ. և այդ վիճակը ոչ միայն նկարչության, այլև ընկերության փուլզման կբերէ: Նկարչությունը պետք է ձգտի պաստառել մարդու հոգին, մարդու ներքին տիեզերքը¹⁴:

- Անձամբ ես չեմ սնվեր ժամանակակիցներու ստեղծագործություններէ: Ես շատ բան կստանամ վեցնետիկցի Կառպաչչոյէ, Միլեյէ և Վատոյէ, որոնք ինձի ավելի մոտ են, քան ըսենք՝ Բրակը: Ես շատ կհարգեմ Պիկասոն, բայց իր արվեստը չի կրնա ինձի համար ոգևորության աղբյուր ըլլալ: Միջնադարու հայ ճարտարապետության գլուխգործոցներու առջև ես ավելի ուժ կառնիմ¹⁵:

- Մարդիկ չեն հասկանում, որ ես ոչ այնքան Պիկասոյին եմ դեմ, որքան պիկասոյականությունը, այսինքն՝ ընդօրինակմանն այսպիսի մի սրբազան բնագավառում, ինչպիսին արվեստն է¹⁶:

Գառգուն այնքան խորն է ընկալում արվեստը, որ, խոսելով Պիկասոյի մասին և հարգելով նրան որպէս մեծ նկարչի, գգուշացնում է բոլորին արվեստի մեջ ամեն տեսակի ընդօրինակումներից զերծ մնալ, քանզի ընդօրինակությունը նկարչի սրտի և բնության էության մեծախոսությունը չէ, կապ չէ նկարչի և բնության միջև, այլ մեկ ուրիշի գործերի մակերեսային կրկնողություն է:

- Արվեստը, ըստ իս, ոչ թե աշխարհը ժխտելու, այլ ավելի լավ ըմբռնելու, ինչո՞ւ չէ, մաւ սիրելու միջոց պիտի լինի: Ես չեմ ուզում, որ պարզ, միամիտ մարդկանց թյուրիմացության մեջ զցեն այն գեղանկարիչները, որոնք կերպարվեստում հեղափոխություն են կատարում հանուն հեղափոխության, նորարարություն՝ հանուն նորարարության, փնտրող տուք՝ հանուն փնտրողների¹⁷:

- Ինձ թվում է, թե գեղանկարչության «աստեղնային ժամը» վաղուց է անցել: Ցավոք նկարիչների մեծ մասն արդեն մեր դարաշրջանի տարեգիրները չեն: Նախկինում գեղանկարիչն այնքան անհրաժեշտ էր մարդկանց, ինչպես, ասենք որմնադիրը, հյուսնը, կոշկակարը կամ հացթուփը: Այսօր նրա հասարակական դերը, իմ կարծիքով, դարձել է պակաս մշակակալի: Ինձ թվում է, թե Արևմուտքում տեղի է ունենում գեղանկարչության անկում: Արվեստը մարդկանց պետք է ինչ-որ բան տա, նրանց դարձնի առավել երջանիկ: Բայց ներկայի արևմտյան արվեստը կտրված է իրականությունից: Գեղանկարչությունը վերածվում է խաղի, որն անհասկանալի է լայն շրջաններին: Այն փոխակերպվել է անձնական արվեստի, դարձել լոկ ինքնաարտահայտման միջոց: Այսօրվա նկարներից շատերն ի վիճակի են հասկանալու սոսկ դրանց հեղինակները: Նկարիչներ կան, որոնք ամբողջ կյանքում նկարում են տարբեր զուգորդումներով, սև և կարմիր խորանարդներ: Կարելի՞ է արդյոք նկարը կտավ կոչել, եթե այն ծածկված է ցեխամոխրագույնով, վրան տար-

¹⁴ Թ. Թորանյան, Հայաստանի կարոտով..., «Գարուն», թիվ 3, 1967 թ.:

¹⁵ Լ. Իգիթյան, Հայկական հողի մասնիկը, «Հայրենիքի ձայն», 07.12.1983 թ.:

¹⁶ Գ. Զանգիլյան, Կարևորը ներքին ձայնին հավատարիմ մնալն է, «Գարուն», թիվ 2, 1985 թ.:

¹⁷ Նույն տեղում:

բեր գույնի մի քանի շերտեր են քաշված, և քանդակ համարել քամուց օրորվող երեք-չորս խաշված երկաթի կտորները, որ կոչվում են «մոքիլ» (այսինքն՝ շարժում): Նկարչի և դիտողի միջև ամոլումը գնալով խորանում է: Նմանօրինակ արվեստի լեզուն այլևս անհասկանալի է...¹⁸:

Ինչպես մի շարք սփյուռքահայ նկարիչներ, Գառզուն ևս ջանքեր է գործադրում ազգային իր ակունքներին հավատարիմ ընդհանուր եզրեր գտնել հայ մշակույթի հետ:

- Իբրև նկարիչ կապտկանին ֆրանսական արվեստին, սակայն իմ բոլոր գործերում մեջ անջուշտ հայ կմնամ: Չէ որ մենք ամենքս մեր ժողովրդի բեկորներն ենք: Երազանքները պատկերներում մեջ՝ բախտի քամահանությամբ աշխարհի չորս անկյունները նետված հայերու նկիրական իղձերու արտահայտությունն է: ...Մարդը դրամատիկական մեծ քաղաքի մեջ միայնակ է: Կթփի, ամեն ինչ ունի, սակայն իրականության մեջ ունեցածը միայն մեռությունն է...¹⁹:

- Էությունս, աշխարհագրությունս են հայ նկարիչն, ես իմ տառապած ժողովրդի մեկ բեկորն եմ, նրա տաղանդի մի փոքրիկ փայլատակունդ, հպարտ պիտի զգամ ես ինձ, եթե հայրենիքում սիրեն և գնահատեն իմ արվեստը...²⁰:

- Երիտասարդ հայ նկարիչներու մեջ կտեսնեմ հայ նկարչության բնույթի ինքնուրույն որոնումներ. շատ կհրապուրվեմ միջնադարյան մանրանկարչությանը, հայկական տաճարներու բյուրեղացած ձևերով: Ազդեցություններ կան մաս դուրսեն. բոլորը հիմա Մատիս, Սեզան, Վան-Գոգ կմային: Այս ալ լավ է: Սակայն հիենե եկած հաստատումով հիանալ կարելի է, իսկ ընդօրինակել՝ բնավ: Նկարչության մեջ ուրիշի ելած բարձրունքը նվաճելը պարապ ժամավաճառություն է: Կարծես թե սեփականի ստեղծումը ժխտման հանգամանքն ունի իր մեջ: Հակառակ պարագային շարժում դեպի առաջ չըլլար: Եվ դժվար պիտի ըլլա այլևս խոսիլ այն մասին, թե ինչպես պիտի ազգային նկարչությունը քայլե համաշխարհային նկարչության գետնի վրա: Բարդ է խնդիրը: Կարծես թե, ազգային նկարչությունը իր ֆոլկլորային բնույթն սեկնելով, կամաց-կամաց համաշխարհային ծավալ, հնչեղություն ունեցող նկարչական որոշ ընդհանուր գծի մը պետք է ձգտի: Հակասական շարժումն է այս. ազգային՝ նկարչությունը այնքան ուժեղ պետք է ըլլա, որպեսզի հաղթահարի իր մեծության առաջին աստիճանը, որոնց սահմաններն ի վերջո անձուկ պիտի դառնան, և դուրս ելլա երկրորդ աստիճանը, դառնա աշխարհինը: Ուրիշ խոսքով՝ ազգայինը նկարչի ոտքի տակի հողն է: Բայց քալել և շնչել անկարելի է: Շնչելու օդը աշխարհինն է...²¹:

Գառզուն համարում է, որ ազգային նկարչությունը հասնելով իր բարձունքին, կարող է հասնել համաշխարհայինին միայն բուն ազգային ակունքներից բխած արվեստով:

¹⁸ Յ. Կովալենկո, Գառզունի արվեստագույն, «Հայրենիքի ձայն», 22.10.1986 թ.:

¹⁹ Ծ. Խաչատրյան, Երազանքի ու գեղեցկության նկարիչը, «Հայրենիքի ձայն» 13.01.1982 թ.:

²⁰ Ծ. Վարդյան, Աշխարհափռայն նկարիչը, «Հայրենիքի ձայն», 16.10.1966 թ.:

²¹ Ա. Գրիգորյան, Է. Մանուկյան, Գառզուն. հայկական ուսպոդիա, «Սովետական արվեստ», թիվ 1, 1967 թ.: